

การพัฒนาการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในเขตกรุงเทพมหานคร*

THE DEVELOPMENT OF TEMPLE MANAGEMENT TO PROMOTE BUDDHIST TOURISM IN THE BANGKOK METROPOLITAN AREA

มณฑนรินทร์ อุปลัมภ์, บุญทัน ดอกไธสง, เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง

Montanan Oupathum, Boonton Dockthaisong, Kiettisak Suklueang

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: montanan2561@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อศึกษาการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร 2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร 3. เพื่อนำเสนอการพัฒนาการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร ดำเนินการวิจัยแบบผสมวิธี โดยการวิจัยเชิงปริมาณ เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 385 คน ใช้แบบสอบถามที่มี ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.921 และการวิจัยเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 18 รูปหรือคน หลังจากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการสังเคราะห์ผลการวิจัยนำมาสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน 10 รูปหรือคน เพื่อยืนยันผลการศึกษา

ผลการวิจัยพบว่า 1. การบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.97$) โดยเรียงลำดับดังนี้ ด้านการประเมินผล ด้านการบริหาร ด้านการวางแผน และด้านการตรวจสอบ 2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า การบริหารจัดการ 4 ด้านคือ ด้านการตรวจสอบ ด้านการวางแผน ด้านการบริหาร และด้านการประเมินผล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และหลักอิทธิบาท 4 ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร ทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านวิมิงสา ด้านฉันทะ ด้านจิตตะ และด้านวิริยะ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 3. การพัฒนาการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า การบริหารจัดการ ได้แก่ การวางแผน การบริหาร การตรวจสอบ และการประเมินผล โดยนำพุทธศาสนาโดยเฉพาะหลักอิทธิบาท 4 เข้ามาพัฒนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร ดังนี้ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมิงสา ส่งผลต่อการพัฒนาการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร ดังนี้ ด้านการประสานงาน ด้านสร้างการมีส่วนร่วม ด้านสถานที่ ด้านบุคลากร ด้านกิจกรรม ด้านการจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยววัด ด้านการประชาสัมพันธ์

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงพุทธ; การบริหารจัดการวัด; กรุงเทพมหานคร

Abstract

This research article aimed to: 1. Explore Buddhist tourism in the Bangkok Metropolitan Area. 2. Examine the factors affecting Buddhist tourism in the Bangkok Metropolitan Area. 3. Propose the development strategies for monastery management to enhance Buddhist tourism

*Received June 8, 2025; Revised June 28, 2025; Accepted July 4, 2025

in the Bangkok Metropolitan Area. The research employed a mixed method, consisting of: Quantitative research: Data were collected from 385 samples using a questionnaire with a reliability coefficient of 0.921. Qualitative research, In-depth interviews were conducted with 18 key informants. The findings were then synthesized and used in a focus group discussion with 10 monks or individuals to validate the results.

The research findings revealed that: 1. The overall monastery management for promoting Buddhist tourism in the Bangkok Metropolitan Area was at a high level ($\bar{X} = 3.97$), The management aspects were ranked as follows: evaluation, administration, planning, and inspection. 2. Factors affecting monastery management for promoting Buddhist tourism in the Bangkok Metropolitan Area included the four management aspects inspection, planning, administration, and evaluation. All were statistically significant at the 0.01 level. Additionally, the Four Iddhipada: Chanda, Viriya, Citta, and Vimamsa, significantly influenced Buddhist tourism in the Bangkok Metropolitan Area at the 0.01 statistical significance level. 3. The development of monastery management for promoting Buddhist tourism should integrate Buddhist principles, especially the Four Iddhipada: Chanda, Viriya, Citta, and Vimamsa, to enhance monastery management for Buddhist tourism in the following areas: coordination, participation, facilities, personnel, activities, monastery tourism programming, and public relations.

Keywords: Buddhist Tourism; Temple Management; Bangkok

บทนำ

การท่องเที่ยวได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา เนื่องจากสามารถสร้างรายได้ กระตุ้นการจ้างงาน และส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนได้อย่างเป็นรูปธรรม กรุงเทพมหานครในฐานะเมืองหลวงของประเทศไทยเป็นศูนย์กลางทั้งด้านเศรษฐกิจ การคมนาคม และวัฒนธรรม ทำให้เป็นจุดหมายปลายทางสำคัญของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ซึ่งมีวัดและศาสนสถานเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญและมีบทบาทเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากข้อมูลสถิติการท่องเที่ยวในปี พ.ศ. 2566 พบว่า กรุงเทพมหานครติดอันดับ 4 ของเมืองที่ถูกค้นหามากที่สุดในโลกสำหรับการท่องเที่ยว แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตเมือง (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2566)

แม้ว่าการท่องเที่ยวเชิงพุทธจะมีแนวโน้มขยายตัวและมีศักยภาพสูง แต่ยังคงประสบปัญหาเชิงโครงสร้างที่สำคัญ ซึ่งส่งผลกระทบต่อพัฒนาอย่งยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร ปัญหาเหล่านี้ครอบคลุมถึง ด้านการจัดการ การบริหารจัดการวัดในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธยังขาดแนวทางที่ชัดเจนและมีประสิทธิภาพ เพื่อรักษาสมดุลระหว่างบทบาททางศาสนาและการเป็นแหล่งท่องเที่ยว ความพร้อมของสถานที่ วัดหลายแห่งยังขาดการเตรียมความพร้อมด้านสิ่งอำนวยความสะดวก โครงสร้างพื้นฐาน และการเข้าถึงที่เหมาะสมสำหรับนักท่องเที่ยว การอนุรักษ์วัฒนธรรม การท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นอาจส่งผลกระทบต่ออนุรักษณ์คุณค่าทางศาสนา วัฒนธรรม และสถาปัตยกรรมดั้งเดิมของวัด หากไม่มีการบริหารจัดการที่รัดกุม การมีส่วนร่วมของชุมชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่วัดยังมีจำกัด

ซึ่งอาจส่งผลให้การพัฒนาการท่องเที่ยวไม่สอดคล้องกับความต้องการและวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงบทบาทของวัดจากศูนย์กลางทางศาสนาไปสู่แหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องได้รับการบริหารจัดการอย่างเหมาะสม โดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักอริยบท 4 เพื่อให้การท่องเที่ยวเกิดความสมดุลและยั่งยืน ทั้งในมิติศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ

แม้จะมีการศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการอยู่บ้าง แต่ยังขาดการศึกษาที่บูรณาการแนวคิดการบริหารจัดการสมัยใหม่ (เช่น วงจร PDCA) เข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (เช่น หลักอริยบท 4) เพื่อพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการวัดโดยเฉพาะสำหรับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานครอย่างเป็นระบบและยั่งยืน นอกจากนี้ การศึกษาที่เน้นการประเมินผลการปฏิบัติงานและการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธยังไม่ชัดเจน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการนำข้อมูลไปใช้กำหนดนโยบายและแนวทางปฏิบัติจริง การศึกษาค้นคว้าจึงมุ่งพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานครให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และสามารถเป็นแนวทางเชิงนโยบายต่อไปในอนาคต โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการปฏิบัติงานและการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร และเพื่อนำข้อมูลและผลการวิจัยที่ได้ไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการบริหารจัดการวัด เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร สร้างความมั่นใจในการท่องเที่ยวของวัดในเขตกรุงเทพมหานคร และใช้เป็นข้อมูลแนวทางในการวางแผนพัฒนา สนับสนุน กำหนดทิศทางการดำเนินงานวัด นำไปสู่ความยั่งยืนของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในประเทศไทย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้นำแนวคิดทางทฤษฎีมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ โดยใช้ตัวแปรอิสระ 2 ด้านหลัก ได้แก่ 1. ด้านการบริหารจัดการ ซึ่งประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ การวางแผน การบริหาร การตรวจสอบ และการประเมินผล อ้างอิงแนวคิดวงจรการบริหารคุณภาพของเดมมิง (Deming Cycle หรือ PDCA) ที่เสนอว่าการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องดำเนินการตามขั้นตอนของการวางแผน (Plan) การดำเนินการ (Do) การตรวจสอบ (Check) และการปรับปรุงหรือประเมินผล (Act) เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การอย่างยั่งยืน (Deming, 2009) และ 2. ด้านหลักอริยบท 4 ซึ่งถือเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความเอาใจใส่) และวิมังสา (ความไตร่ตรอง) ซึ่งเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนจิตใจให้เกิดความมุ่งมั่นตั้งใจ อันนำไปสู่ความสำเร็จในการดำเนินงานต่าง ๆ ทั้งในระดับส่วนบุคคลและระดับองค์การ (พระไตรปิฎก ม.ม. (ไทย) 13/247/292) ในขณะที่ตัวแปรตามของการวิจัย คือ การท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งได้นิยามองค์ประกอบตามแนวทางของกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม แบ่งออกเป็น 7 ด้าน ได้แก่ ด้านสถานที่ ด้านบุคลากร ด้านการจัดกิจกรรม ด้านการจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยววัด ด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านการประสานงานการพัฒนาการท่องเที่ยววัด และด้านการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว ทั้งนี้ เพื่อให้สามารถประเมินความพร้อมและศักยภาพของวัดในมิติของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาได้อย่างครอบคลุม (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2557)

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร
3. เพื่อนำเสนอการพัฒนาการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกใช้การวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods) โดยผสมผสานการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) กับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อสนับสนุนผลจากการวิเคราะห์เชิงปริมาณ โดยเน้นการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ภายใต้แบบแผนการวิจัยแบบกลุ่มเดียวที่ศึกษาสถานการณ์โดยไม่มีการทดลอง

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากร ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร เนื่องจากไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน ผู้วิจัยใช้สูตรการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างของ Cochran (อ้างถึงใน ธาณินทร์ ศิลป์จารุ, 2560) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95 % ที่ความคลาดเคลื่อน $\pm 5\%$

2.2 ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง คำนวณตามสูตรของ Cochran ได้ขนาดตัวอย่าง เท่ากับ 385 คน

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 18 รูปหรือคน โดยกำหนดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) เป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญทางวิชาการและมีประสบการณ์โดยตรง ประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 เจ้าอาวาสวัดหรือพระภิกษุในกรุงเทพมหานคร จำนวน 5 คน กลุ่มที่ 2 คณะกรรมการวัดในกรุงเทพมหานคร จำนวน 5 คน กลุ่มที่ 3 ผู้นำชุมชน หรือประชาชนในชุมชนในกรุงเทพมหานคร จำนวน 4 คน กลุ่มที่ 4 นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน 2 คน กลุ่มที่ 5 นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 2 รูปหรือคน

2.4. การสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน 10 รูปหรือคน เป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญทางวิชาการและมีประสบการณ์โดยตรง ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิจากภายใน ได้แก่ นักวิชาการหรือผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐประศาสนศาสตร์และด้านพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 6 รูปหรือคน และผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอก จำนวน 4 คน ได้แก่ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส จำนวน 1 รูป เลขานุการงานทัศนศึกษาของวัด จำนวน 1 รูป เภรณิกของวัด จำนวน 1 คน และเจ้าหน้าที่ฝ่ายพัสดุ สาธารณูปการของวัด จำนวน 1 คน

3. เครื่องมือที่ใช้การวิจัย

3.1 การวิจัยเชิงปริมาณ เป็นแบบสอบถามโดยแบ่งเป็น 4 ตอน จำนวน 60 ข้อ ดังนี้ ตอนที่ 1 สอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล (จำนวน 6 ข้อ) ตอนที่ 2 สอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการ (จำนวน 12 ข้อ) ตอนที่ 3 สอบถามเกี่ยวกับหลักอิทธิบาท 4 (จำนวน 12 ข้อ) ตอนที่ 4 การท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร (จำนวน 21 ข้อ) โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) หรือมาตราวัดแบบ Likert Scale (Likert, 1967) มี 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด จากนั้นนำมาหาคุณภาพของเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน (Index of Item-Objective Congruence: IOC) และนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน แล้วนำมาหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α -Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นในภาพรวมทั้งฉบับเท่ากับ 0.921

3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นแบบสัมภาษณ์ โดยแบ่งเป็น 4 ตอน จำนวน 13 ข้อ ดังนี้ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 คำถามสัมภาษณ์เกี่ยวกับการบริหารจัดการ (จำนวน 4 ข้อ) ตอนที่ 3 คำถามสัมภาษณ์เกี่ยวกับหลักอิทธิบาท 4 (จำนวน 4 ข้อ) ตอนที่ 4 คำถามสัมภาษณ์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร (จำนวน 7 ข้อ)

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 385 ตัวอย่าง และสัมภาษณ์ จำนวน 18 รูปหรือคน และสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน 10 รูปหรือคน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิจัยเชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ

5.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก และวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา รวมถึงการเชื่อมโยงข้อมูลกับกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ที่สมบูรณ์จากผลการวิจัย

ผลการวิจัย

1. การท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า การบริหารจัดการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.13$, S.D.=0.91) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.97$, S.D. = 0.91) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ย พบผลการศึกษาค่าได้ดังนี้ คือ ด้านการประเมินผล ($\bar{X} = 4.17$) ด้านการบริหาร ($\bar{X} = 3.95$) ด้านการวางแผน ($\bar{X} = 3.93$) และด้านการตรวจสอบ ($\bar{X} = 3.84$) ตามลำดับ

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร

สมมติฐานที่ 1 การบริหารจัดการ ประกอบด้วย การวางแผน การบริหาร การตรวจสอบ การประเมินผล อย่างน้อย 1 ด้านส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร

ตารางที่ 1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร

ตัวแปรปัจจัยการบริหารจัดการ	B	Std. Error	Beta	t	Sig.
ค่าคงที่ (Constant)	2.606	0.165		15.814	.000
ด้านการตรวจสอบ (PDCA ₃)	0.120	0.026	0.219	4.639**	.000
ด้านการวางแผน (PDCA ₁)	0.107	0.024	0.208	4.378**	.000
ด้านการบริหาร (PDCA ₂)	0.076	0.025	0.148	3.105**	.002
ด้านการประเมินผล (PDCA ₄)	0.079	0.026	0.145	3.071**	.002

Multiple R = 0.432^d R² Square= 0.187 Adjusted R² Square = 0.178 Std. Error = 0.274 F=9.431, P=0.000

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 1 พบว่า การบริหารจัดการ ใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการตรวจสอบ ด้านการวางแผน ด้านการบริหาร และด้านการประเมินผล มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ผลการวิเคราะห์แสดงค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจที่ปรับแล้ว (Adjusted R²) เท่ากับ .178 สะท้อนว่า ตัวแปรทั้ง 4 ด้านสามารถร่วมกันทำนายการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร ได้คิดเป็นร้อยละ 17.8 ซึ่งสามารถแสดงผลในรูปของสมการได้ดังนี้

$$\hat{Y} = 2.606 + .120PDCA_3 + .107PDCA_1 + .076PDCA_2 + .079PDCA_4$$

$$Z_Y = .219PDCA_3 + .208PDCA_1 + .148PDCA_2 + .145PDCA_4$$

สมมติฐานที่ 2 หลักอิทธิบาท 4 ด้านวิมangsa ด้านฉันทะ ด้านจิตตะ และด้านวิริยะ อย่างน้อย 1 ด้าน ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร

ตารางที่ 2 หลักอิทธิบาท 4 ที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร

ตัวแปรหลักอิทธิบาท 4	B	Std. Error	Beta	t	Sig.
ค่าคงที่ (Constant)	2.789	0.144		19.432	.000
ด้านวิมangsa การไตร่ตรอง (Iddhi ₄)	0.145	0.025	0.280	5.852**	.000
ด้านฉันทะ ความพึงพอใจ (Iddhi ₁)	0.081	0.026	0.150	3.094**	.002
ด้านจิตตะ ความเอาใจใส่ (Iddhi ₃)	0.063	0.023	0.138	2.768**	.006
ด้านวิริยะ ความเพียรพยายาม (Iddhi ₂)	0.052	0.025	0.102	2.077**	.038

Multiple R = 0.432^d R² Square= 0.198 Adjusted R² Square = 0.189 Std. Error = 0.272 F=4.313, P=0.000

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 2 พบว่า หลักอิทธิบาท 4 ที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร ทั้ง 4 ด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยเรียงตามลำดับของสมการดังนี้ ด้านวิมangsa ด้านฉันทะ ด้านจิตตะ และด้านวิริยะ ผลการวิเคราะห์แสดงค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจที่ปรับแล้ว (Adjusted R²) เท่ากับ .189 แสดงว่า ตัวแปรทั้ง 5 สามารถร่วมกันทำนายการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร ได้ในสัดส่วนร้อยละ 18.9 ซึ่งสามารถนำเสนอในรูปแบบสมการได้ดังนี้

$$\hat{Y} = 2.789 + .145Iddhi_4 + .081Iddhi_1 + .063Iddhi_3 + .052Iddhi_2$$

$$Z_Y = .280Iddhi_4 + .150Iddhi_1 + .138Iddhi_3 + .102Iddhi_2$$

3. จากการบูรณาการหลักการบริหารจัดการ (PDCA) ได้แก่ การตรวจสอบ การวางแผน การบริหาร และการประเมินผล เข้ากับหลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ วิมangsa ฉันทะ จิตตะ และวิริยะ สามารถนำไปสู่แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานครอย่างเป็นรูปธรรม โดยเสนอให้มีการจัดตั้งกลไกการประสานงานที่ชัดเจนระหว่างวัด หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกมิติของการพัฒนา ปรับปรุงสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก ให้เหมาะสม พัฒนาศักยภาพบุคลากร ทั้งพระภิกษุสงฆ์และฆราวาส ออกแบบและพัฒนากิจกรรมเชิงพุทธ ที่หลากหลายและน่าสนใจ สร้างสรรค์โปรแกรมการท่องเที่ยววัด ที่เป็นเอกลักษณ์ และวางแผนกลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ ที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้การบริหารจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธเกิดประสิทธิภาพสูงสุดและนำไปสู่ความยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

1. การท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้ การท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.97$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ย พบผลการศึกษาคือ ด้านการประเมินผล สรุปกิจกรรมและใช้ข้อมูลพัฒนาการดำเนินงาน ด้านการบริหาร แบ่งหน้าที่ชัดเจน สื่อสารกับนักท่องเที่ยว และใช้สื่อดิจิทัล ด้านการวางแผน เตรียมกิจกรรมล่วงหน้าอย่างเป็นระบบและร่วมมือกับชุมชน และด้านการตรวจสอบ ดูแลความเรียบร้อย รับฟังความคิดเห็น และติดตามผล ตามลำดับ สอดคล้องกับงานวิจัยของจิตกร วิจารณ์รงค์ และคณะ (2566) เรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการท่องเที่ยวของบริษัทท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานคร

พบว่า การจัดการของบริษัทท่องเที่ยวส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการท่องเที่ยวของบริษัทท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานคร มี 5 ด้าน ประกอบด้วย งบประมาณ การประสานงาน การจัดองค์การการรายงาน และการจัดกำลังคน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระศรีสังคม ชยานุทโธ (ธนาวงษ์) (2561) เรื่อง การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา : รูปแบบและเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวของวัดในสังคมไทย พบว่า การจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดมีทั้งรูปแบบการชมพุทธศิลป์และการปฏิบัติธรรม ซึ่งต้องอาศัยการวางแผนกิจกรรม การจัดสภาพแวดล้อม และการสื่อสารที่เข้าใจง่าย สอดรับกับผลวิจัยที่พบว่าการบริหารจัดการวัดในเขตกรุงเทพฯ อยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านการวางแผน การประเมินผล และการใช้สื่อดิจิทัลร่วมกับชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยว และสอดคล้องกับงานวิจัยของกษนิภา อินทสุวรรณ (2564) เรื่อง รูปแบบประสิทธิภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยการบูรณาการหลักพุทธธรรมของจังหวัดสมุทรสาคร พบว่า ความสำเร็จขึ้นอยู่กับคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว ความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐาน บุคลากรที่มีคุณภาพ และการสร้างอัตลักษณ์ที่โดดเด่น ตามลำดับ

2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

2.1 การบริหารจัดการใน 4 ด้าน ด้านการตรวจสอบ ด้านการวางแผน ด้านการบริหาร และด้านการประเมินผล ผลการวิเคราะห์แสดงค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจที่ปรับแล้ว (Adjusted R²) เท่ากับ .178 แสดงว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร ได้ร้อยละ 17.8 สอดคล้องกับงานวิจัยของธเดชศรีสวัสดิ์ (2565) เรื่อง พุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ของรัฐบาล สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี พบว่า กระบวนการบริหาร (PDCA) มีระบบตรวจสอบและปรับเปลี่ยนการปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ มีมาตรฐานและระยะเวลาชัดเจน ควบคู่กับการนำหลักธรรมอริยบท 4 มาใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดความสำเร็จ

2.2 ด้านหลักอริยบท 4 ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร ทั้ง 4 ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยเรียงลำดับตามสมการดังนี้คือ สมการด้านวิมังสา การไตร่ตรองด้านฉันทะ ความพึงพอใจ ด้านจิตตะ ความเอาใจใส่ ด้านวิริยะ ความเพียรพยายาม ผลการวิเคราะห์มีค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจที่ปรับแล้ว (Adjusted R²) เท่ากับ .198 แสดงว่า หลักอริยบท 4 สามารถร่วมกันทำนายการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร ได้ร้อยละ 19.8 สอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐณิชาไชยประเสริฐ (2565) เรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารของบริษัทโทรคมนาคมแห่งชาติ จำกัด (มหาชน) พบว่า การปฏิบัติตามหลักอริยบท 4 พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการปฏิบัติเกี่ยวกับหลักอริยบท 4 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.50 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.77 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้านโดยเรียงลำดับได้ดังนี้คือ จิตตะ: ใส่ใจงาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.51

3. การพัฒนาการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ การวางแผน เตรียมกิจกรรมล่วงหน้าอย่างเป็นระบบและร่วมมือกับชุมชน การบริหาร แบ่งหน้าที่ชัดเจน สื่อสารกับนักท่องเที่ยว และใช้สื่อดิจิทัล การตรวจสอบ ดูแลความเรียบร้อย รับฟังความคิดเห็น และติดตามผล การประเมินผลสรุปผลกิจกรรมและใช้ข้อมูลพัฒนาการดำเนินงานโดยนำพุทธศาสนาโดยเฉพาะหลักอริยบท 4 เข้ามาพัฒนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร ดังนี้ ฉันทะ ความพอใจและรักในสิ่งที่ทำ วิริยะ ความเพียรพยายามในการพัฒนา จิตตะ ความเอาใจใส่ในงานที่รับผิดชอบ วิมังสา การไตร่ตรองและตรวจสอบเพื่อปรับปรุง นำปัจจัยการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธมาเป็นพื้นฐานในการส่งเสริมการ

ท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร ดังนี้ ด้านการประสานงานการพัฒนาการท่องเที่ยววัด ร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว ด้านสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว เปิดพื้นที่ให้ชุมชนและเยาวชนเข้ามาจับบทบาทในการพัฒนา ด้านสถานที่ สภาพแวดล้อมเหมาะสม สะอาด ร่มรื่น และมีการอนุรักษ์พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ด้านบุคลากร เจ้าหน้าที่ที่มีความพร้อมในการบริการและให้ข้อมูล ด้านกิจกรรมวัดจัดกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ด้านการจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยววัด วางแผนกิจกรรมให้เหมาะกับกลุ่มเป้าหมาย ด้านการประชาสัมพันธ์ ใช้สื่อดิจิทัลเผยแพร่ข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของธัญญพัทธ์ ฐิริพินันท์ (2565) เรื่อง พุทธวิถีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ประกอบด้วย ด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านสถานที่ ด้านการจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยว ด้านบุคลากร ด้านการจัดกิจกรรมภายใน ด้านการประสานงาน ด้านการมีส่วนร่วม พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ

สรุปผลการวิจัยและองค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร ได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร

จากภาพดังกล่าวสามารถอธิบายองค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย ได้ดังนี้ จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการบริหารจัดการวัดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร” สามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ที่บูรณาการระหว่างหลักการบริหารจัดการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อันประกอบด้วยสององค์ประกอบหลัก ได้แก่ การบริหารจัดการ และ หลักอภิปา 4

ในส่วนของการบริหารจัดการ ประกอบด้วย 1. การวางแผน คือ การกำหนดทิศทาง เป้าหมาย และแนวทางการดำเนินงานของวัดอย่างเป็นระบบ 2. การบริหาร คือ การจัดสรรทรัพยากร การมอบหมายหน้าที่ และการควบคุมดูแลองค์กรให้บรรลุตามแผน 3. การตรวจสอบ คือ กระบวนการติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและประสิทธิภาพ 4. การประเมินผล คือ การวิเคราะห์ผลการดำเนินงานในเชิงคุณภาพและปริมาณ เพื่อนำไปปรับปรุงหรือพัฒนาในอนาคต ขณะที่ หลักกฤษฎีบท 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย 1. ฉันทะ ความพอใจในสิ่งที่ทำ ซึ่งเป็นแรงจูงใจภายในที่ก่อให้เกิดความมุ่งมั่น 2. วิริยะ ความพากเพียรในการลงมือทำโดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค 3. จิตตะ ความตั้งใจใส่ใจในการกระทำด้วยสติและสมาธิ 4. วิมังสา การไตร่ตรองและตรวจสอบด้วยปัญญา เพื่อให้เกิดการพัฒนาและแก้ไขอย่างเหมาะสม

การบูรณาการองค์ความรู้จากทั้งสองส่วนนี้ทำให้เกิดแนวทางการบริหารจัดการวัดที่ไม่เพียงแต่มีความเป็นระบบตามหลักการจัดการสมัยใหม่ หากแต่ยังมีคุณลักษณะของความยั่งยืนทางจิตใจและคุณธรรมที่เหมาะสมกับบริบทของวัดในฐานะองค์กรทางศาสนาและวัฒนธรรม โดยเฉพาะในพื้นที่เขตเมืองหลวงอย่างกรุงเทพมหานครที่มีความหลากหลายและซับซ้อนทั้งด้านชุมชนและผู้เยี่ยมชม

ผลจากการสังเคราะห์ดังกล่าวนำไปสู่แนวทางการพัฒนาใน 7 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านสถานที่ การปรับปรุงสภาพแวดล้อมของวัดให้สะอาด สงบ และเอื้อต่อการท่องเที่ยวและปฏิบัติธรรม 2. ด้านบุคลากร การส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติงานมีความรู้ ทักษะ และจิตสำนึกในการให้บริการอย่างเหมาะสม 3. ด้านกิจกรรม การจัดกิจกรรมที่เชื่อมโยงหลักธรรม พิธีกรรม และวัฒนธรรมที่ดึงดูดผู้เข้าร่วม 4. ด้านการมีส่วนร่วม การเปิดโอกาสให้ชุมชนและภาคีเครือข่ายมีบทบาทในการบริหารจัดการ 5. ด้านการประสานงาน การทำงานร่วมกันระหว่างวัดกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และองค์กรท้องถิ่น 6. ด้านโปรแกรมการท่องเที่ยว การจัดทำแผนการท่องเที่ยวที่มีเนื้อหาเหมาะสมกับจุดแข็งของวัด 7. ด้านการประชาสัมพันธ์ การใช้สื่อและเทคโนโลยีในการเผยแพร่กิจกรรมและจุดเด่นของวัดอย่างมีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุป องค์ความรู้ที่ได้จากการสังเคราะห์ในครั้งนี้ได้พัฒนาเป็นกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการวัดได้อย่างเหมาะสม ทั้งในเชิงระบบและเชิงคุณค่า ตอบโจทย์การส่งเสริมบทบาทของวัดในการเป็นศูนย์กลางศาสนา วัฒนธรรม และแหล่งเรียนรู้ด้านจิตวิญญาณ ตลอดจนสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ส่งเสริมการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีมาตรฐานพัฒนาสภาพแวดล้อมของวัดให้สะอาด ปลอดภัย และเอื้อต่อการเรียนรู้ด้านพุทธศาสนา โดยมีการจัดภูมิทัศน์ การแยกโซนกิจกรรม และการใช้เทคโนโลยีสนับสนุนการท่องเที่ยว เช่น ป้ายอัจฉริยะ เสียงบรรยาย และ QR Code
2. เสริมสร้างศักยภาพบุคลากรและอาสาสมัครในวัดเพื่อรองรับการท่องเที่ยวส่งเสริมการฝึกอบรมพระสงฆ์ เจ้าหน้าที่วัด และชุมชน ให้มีทักษะด้านภาษาต่างประเทศ การบริการ และความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เพื่อทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์และผู้ประสานงานด้านการท่องเที่ยวอย่างมืออาชีพ
3. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธเปิดพื้นที่ให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมภายในวัด เช่น การจัดตลาดวัฒนธรรม เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และกิจกรรมเยาวชน พร้อมส่งเสริมให้มีคณะกรรมการร่วมวางแผน

4. ส่งเสริมการพัฒนาแอปพลิเคชันและแพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ โดยรวบรวมข้อมูลวัด แผนที่เส้นทาง กิจกรรม และบริการต่าง ๆ รวมถึงการจองล่วงหน้าและการชำระเงินออนไลน์ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและขยายช่องทางการเข้าถึงข้อมูล

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ด้านสถานที่ วัดควรจัดสรรพื้นที่และอาคารให้เหมาะสมกับกิจกรรมทางศาสนา พร้อมสิ่งอำนวยความสะดวกที่สะอาดและปลอดภัย

2. ด้านบุคลากร วัดควรแต่งตั้งเจ้าหน้าที่หรืออาสาสมัครดูแลงานท่องเที่ยวโดยตรง และจัดอบรมด้านบริการและศาสนา

3. ด้านกิจกรรม วัดควรจัดกิจกรรมสวดะเคราะห์ เจริญบุญ และสร้างศรัทธาให้สอดคล้องกับหลักพุทธศาสนา

4. ด้านโปรแกรมการท่องเที่ยว วัดควรจัดทำโปรแกรมกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาอย่างเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

5. ด้านประชาสัมพันธ์ วัดควรใช้สื่อออนไลน์และโซเชียลมีเดียประชาสัมพันธ์กิจกรรม และข้อมูลท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

6. ด้านการประสานงาน วัดควรประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและบริการรองรับนักท่องเที่ยว

7. ด้านการมีส่วนร่วม วัดควรเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผน จัดกิจกรรม และพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกัน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรขยายพื้นที่การวิจัย ศึกษาในพื้นที่อื่นนอกเขตกรุงเทพมหานคร เช่น ภาคเหนือหรือภาคอีสาน ซึ่งมีวัดที่มีลักษณะการท่องเที่ยวเชิงพุทธแตกต่างกัน เพื่อเปรียบเทียบแนวทางการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของชุมชนในแต่ละพื้นที่

2. ควรเปลี่ยนตัวแปรหรือแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา อาจศึกษาด้วยแนวคิดด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ การจัดการเชิงพุทธ หรือการท่องเที่ยวยั่งยืน เพื่อให้เห็นมิติใหม่ของการพัฒนาการบริหารจัดการวัดในเชิงยุทธศาสตร์หรือเศรษฐกิจวัฒนธรรม

3. ควรเปลี่ยนกลุ่มตัวอย่างให้หลากหลายมากขึ้น เช่น ศึกษาในกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติ พระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาส หรือหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกจากหลายมุมมอง และนำไปสู่การพัฒนาแบบบูรณาการมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กชนิภา อินทสุวรรณ. (2564). รูปแบบประสิทธิภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยการบูรณาการหลักพุทธธรรมของจังหวัดสมุทรสาคร (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2557). แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา ปี 2557. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2566). รายงานสถิติการท่องเที่ยว ปี 2566. กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

- จิตกร วิจารณ์รงค์ และคณะ. (2566). การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการท่องเที่ยวของบริษัทท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานคร. วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ, 6(2), 44–58.
- ณัฐธัญญา ไชยประเสริฐ. (2565). การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารของบริษัท โทรคมนาคมแห่งชาติ จำกัด (มหาชน) (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ธเดช ศรีสวัสดิ์. (2565). พุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ของรัฐบาล สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ธัญญพัทธ์ ภูริพิณสินธุ์. (2565). พุทธวิถีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2560). การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS และ AMOS. กรุงเทพมหานคร: บิซิเนสอาร์แอนด์ดี.
- พระศรีสังคม ขยานวทูโฒ (ธนาวงษ์). (2561). การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา : รูปแบบและเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวของวัดในสังคมไทย (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Deming, E. W. (2009). Out of the Crisis. Cambridge, MA: Massachusetts Institute of Technology.
- Likert, R. (1967). The Method of Constructing an Attitude Scale. In Reading in Attitude Theory and Measurement. New York: Wiley & Son.
- Thomas, K. W., & Kilmann, R. H. (1974). Thomas-Kilmann Conflict Mode Instrument. New York: CPP, Inc.
- Yamane, T. (1973). Statistics: An Introductory Analysis (3rd ed.). New York: Harper and Row.

